

**VOYAGA YETMAGAN BOLALAR UCHUN OTA-ONALARNING
ALIMENT MAJBURIYATLARI TUSHUNCHASI, HUQUQIY TABIATI
VA AHAMIYATI**

Karimov Jasur Zokirjon o'g'li

Toshkent davlat yuridik universiteti OAV huquqi yo'nalishi magistranti

Annotatsiya: ushbu ilmiy tezis ishida ota-onalarning voyaga yetmagan bolalarni moddiy ta'minlash bo'yicha aliment majburiyatlari yuridik va ijtimoiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Aliment majburiyatining qonunchilikdagi asoslari, amaliyotdagi muammolar, xorijiy tajriba bilan qiyosiy tahlillar berilgan. Tadqiqot yakunida aliment tizimini takomillashtirishga doir muhim taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: aliment majburiyati, voyaga yetmagan bolalar, ota-onaning huquqiy burchi, oila huquqi.

**ПОНЯТИЕ, ПРАВОВАЯ ПРИРОДА И ЗНАЧЕНИЕ
АЛИМЕНТНЫХ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ РОДИТЕЛЕЙ НА
НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ ДЕТЕЙ**

Каримов Жасур Закиржон угли

Магистрант кафедры права СМИ Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация: в данной научной диссертации анализируются алиментные обязательства родителей по материальному содержанию несовершеннолетних детей с правовой и социальной точки зрения. Приводятся правовые основы алиментной обязанности, проблемы на практике, сравнительный анализ с зарубежным опытом. В конце

исследования разработаны важные предложения и рекомендации по совершенствованию алиментной системы.

Ключевые слова: алиментные обязательства, несовершеннолетние дети, правовая обязанность родителей, семейное право.

THE CONCEPT, LEGAL NATURE AND SIGNIFICANCE OF PARENTAL ALIMONATION OBLIGATIONS FOR MINOR CHILDREN

Karimov Jasur Zakirjon ugli

Master's student of the Department of Mass Media Law of Tashkent State University of Law

Abstract: *this scientific thesis analyzes the alimony obligations of parents for the material support of minor children from a legal and social perspective. The legal foundations of the alimony obligation, problems in practice, and comparative analysis with foreign experience are given. At the end of the study, important proposals and recommendations were developed to improve the alimony system.*

Keywords: *alimony obligation, minor children, legal duty of parents, family law.*

Kirish

O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va Oila kodeksi ota-onalarga o'z farzandlarini voyaga yetguniga qadar tarbiyalash va moddiy ta'minlash majburiyatini yuklaydi. Voyaga yetmagan bolalar jamiyatning ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlaridan biri bo'lib, ularning normal yashashi va rivojlanishi uchun ota-onalar tomonidan beriladigan alimentlar muhim ahamiyat kasb etadi.

Ota-onalarning aliment majburiyati – bu ularning qonun bilan belgilangan vaqtda, shaklda va miqdorda farzandlariga moddiy yordam ko'rsatish majburiyatidir. Bu majburiyat O'zbekiston Respublikasi Oila kodeksining 96-

moddasida mustahkamlangan bo'lib, fuqarolik-huquqiy xarakterga ega. Aliment institutining huquqiy tabiati va uning ijtimoiy ahamiyatini chuqur o'rganish, mavjud muammolarni aniqlash va ularni hal qilish bo'yicha takliflar ishlab chiqish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir.

Mazkur tezis ishida ota-onalarning voyaga yetmagan bolalarga nisbatan aliment majburiyatining tushunchasi, huquqiy asoslari va uning ijtimoiy ahamiyati ilmiy-nazariy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Shu bilan birga, amaliyotdagi ba'zi muammoli jihatlar va xorijiy tajriba asosida takomillashtirish yo'nalishlari ham ko'rib chiqiladi.

Tadqiqotning maqsadi — aliment majburiyatining huquqiy mohiyatini ochib berish va uning bolalar manfaatlaridagi ahamiyatini asoslash.

Tadqiqot predmeti — ota-onalarning voyaga yetmagan bolalarga nisbatan aliment majburiyati bilan bog'liq huquqiy munosabatlar.

Tadqiqot obyekti — O'zbekiston Respublikasining Oila kodeksi, amaldagi qonunchilik va sud amaliyoti.

Ilmiy yangiligi — mavzuni tizimli tarzda o'rganish orqali aliment majburiyatining zamonaviy yondashuvlar bilan tahlil qilinishi va takomillashtirishga oid takliflarning berilishi.

Aliment majburiyatining tushunchasi va huquqiy tabiati

Ota-onalarning voyaga yetmagan bolalarni boqish bo'yicha majburiyatlari O'zbekiston Respublikasining asosiy qonun hujjatlarida mustahkamlab qo'yilgan. Bu majburiyat, avvalo, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 64-moddasida quyidagicha belgilangan: “Ota-onalar o'z farzandlarini voyaga yetguniga qadar boqish va tarbiyalashga majburdirlar”. Mazkur konstitutsiyaviy

norma asosida ota-onalarning aliment majburiyatlari Oila kodeksi orqali konkretlashtiriladi. Oila kodeksining 96-moddasiga ko'ra: "Voyaga yetmagan bolalarni ta'minlash ota-onalarning majburiyatidir. Agar ota-onalar o'z bolalarini ixtiyoriy ravishda ta'minlamasalar, sud ularni aliment to'lashga majbur etadi".

Shuningdek, aliment munosabatlariga oid masalalar Oila kodeksining 96–113-moddalarida keng yoritilgan. Ota-onalarning aliment majburiyati fuqarolik-huquqiy majburiyat bo'lib, uni bajarmaslik belgilangan tartibda javobgarlikka sabab bo'ladi. Alohida ta'kidlash joizki, aliment majburiyati nafaqat nikohdan keyin tug'ilgan bolalarga, balki nikohdan tashqari tug'ilgan, ammo otalik/onalik tan olingan bolalarga ham taalluqlidir. Bu prinsip Oila kodeksining 66-moddasida mustahkamlangan.

Voyaga yetmagan bolalar O'zbekiston Respublikasi qonunchiligiga ko'ra alohida ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlam hisoblanadi. Ularning huquqlari "Bola huquqlari to'g'risida"gi Qonunda, shuningdek, BMTning 1989-yilgi "Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyasi"da mustahkamlangan.

Aliment olish huquqi - bu bola uchun moddiy ta'minot kafolati bo'lib, u jamiyat tomonidan tan olingan va davlat tomonidan himoya qilinadigan huquqdir. Voyaga yetmagan bola aliment olishda faol subyekt bo'lsa-da, u huquqni mustaqil amalga oshira olmaydi. Uning manfaatlarini odatda otasidan yoki onasidan biri, vasiy yoki homiy, hamda prokuratura orqali amalga oshiriladi. Shuningdek, aliment oluvchining maqomi bolaning ehtiyojlari, sog'ligi, yoshi va ijtimoiy sharoitlaridan kelib chiqqan holda aniqlanadi. Sudlar bu holatlarni inobatga olib, aliment miqdorini va to'lash usulini belgilaydi. Aliment majburiyati- bu shaxsiy-nomoddiy munosabatlar asosida yuzaga keladigan mol-mulkka oid majburiyatdir.

U ota-onalar va bolalar o'rtasidagi qarindoshlik asosida yuzaga chiqadi. Bu majburiyatning quyidagi asosiy xususiyatlarini ajratib ko'rsatish mumkin:

- Doimiy xarakterga ega – aliment to'lovlari doimiy yoki davriy tarzda amalga oshiriladi.
- Sud tartibida majburiyligini ta'minlash mumkin – agar aliment ixtiyoriy ravishda to'lanmasa, sud aralashuvi bilan undiriladi.
- Shaxsga bog'liq – aliment majburiyati boshqa shaxsga o'tkazilmaydi va vafot etganda bekor bo'ladi.
- Axloqiy va ijtimoiy asosga ega – bu faqat yuridik majburiyat emas, balki axloqiy qarzdorlikni ham anglatadi.

Aliment majburiyati fuqarolik-huquqiy majburiyat sifatida, Fuqaro kodeksining umumiy qoidalari, ayniqsa majburiyatlar to'g'risidagi qoidalariga mos ravishda amalga oshiriladi. Ammo u umumiy majburiyatlardan ayrim jihatlari bilan farqlanadi, masalan, unga da'vo muddati tatbiq etilmaydi (Oila kodeksining 109-moddasi).

Voyaga yetmagan bolalar har tomonlama rivojlanishi uchun doimiy moddiy ta'minotga muhtojdirlar. Bu ta'minotni ta'minlash ota-onalarning eng muhim vazifalaridan biridir. Har bir bola jamiyatning to'laqonli a'zosi sifatida o'ziga xos huquqlarga ega, ularning asosiylaridan biri - yashash va rivojlanish uchun yetarli darajada moddiy yordam olish huquqidir.

Ota-onalarning aliment majburiyati bu ehtiyojni qonuniy asosda ta'minlashning eng asosiy vositasidir. Aliment:

- Bolaning oziq-ovqat, kiyim-kechak, sog'liqni saqlash, ta'lim va dam olish kabi asosiy ehtiyojlarini qoplashga xizmat qiladi;

• Ota-onalarning turmush darajasidan qat'i nazar, bolaning munosib yashashiga imkon yaratadi;

• Ijtimoiy tenglikni saqlashga, ya'ni turmush o'rtog'i bilan ajrashgan ota-onalar farzandlariga kam ta'minlanganlik sababli zarar yetkazilishining oldini olishga yordam beradi.

Shuningdek, davlat organlari tomonidan bolalarga yetarlicha yordam ko'rsatilmagan yoki alimentlar to'lanmayotgan hollarda, davlat byudjeti hisobidan "Aliment fondi" tashkil etish tashabbuslari ilgari surilgan (bu xorijiy tajribalarda mavjud). Aliment majburiyatini bajarmagan ota-onalar O'zbekiston Respublikasi qonunchiligiga ko'ra javobgarlikka tortiladi. Oila kodeksining 109-moddasida qayd etilishicha, aliment to'lashdan bo'yin tovllovchi shaxsga nisbatan:

- Sud qarori asosida majburiy undirish choralari ko'riladi;
- Majburiy ijro harakatlari amalga oshiriladi (Ijro byurosi orqali);
- Qonunchilikda nazarda tutilgan hollarda jinoiy javobgarlik ham qo'llanilishi mumkin (JKning 122-moddasi — aliment to'lashdan bo'yin tovlash).

Bundan tashqari, aliment to'lashdan bosh tortgan shaxsga nisbatan quyidagi choralar ko'rilishi mumkin:

- Ish haqi yoki daromadlaridan ushlab qolish;
- Mulkni xatlash yoki musodara qilish;
- Chet elga chiqishni cheklash.

Aliment majburiyatining o'z vaqtida bajarilmasligi bolaning hayot sifatiga bevosita salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu boisdan aliment to'lovlarini davlat tomonidan kafolatlash masalasi muhim ahamiyat kasb etadi.

Xorijiy davlatlar tajribasi (qisqacha qiyosiy tahlil)

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, ko'plab rivojlangan davlatlarda aliment to'lovlarini ta'minlash uchun aniq va samarali mexanizmlar joriy etilgan. Quyida ba'zi davlatlar misolida qisqacha tahlil beriladi:

Germaniyada aliment majburiyati "Unterhalt" deb yuritiladi va bolalar uchun to'lovlar maxsus jadval asosida (Düsseldorfer Tabelle) belgilanadi. Agar ota-onalardan biri to'lamasa, davlat bolaga yordam ko'rsatib, keyinchalik bu mablag'ni aliment majburiyatiga ega shaxsdan undirish mexanizmini qo'llaydi.

Rossiyada aliment to'lamaganlik uchun jarimalar, majburiy mehnat, hatto ozodlikdan mahrum qilish jazolari mavjud. Sud ijrochilari faol ishtirok etadi va aliment to'lovlari elektron nazorat tizimi orqali amalga oshiriladi.

Qozog'istonda "Aliment jamg'armasi" g'oyasi ilgari surilgan va hozirgi kunda aliment qarzdorlarini davlat xizmatlaridan foydalanishdan vaqtincha cheklash (masalan, avtomobil boshqarish huquqini bekor qilish) kabi chora-tadbirlar mavjud.

Qiyosiy xulosa

O'zbekiston tajribasida ham shunga o'xshash mexanizmlarni joriy qilish zarur. Jumladan:

- aliment to'lovlarini kafolatlovchi davlat aliment jamg'armasini tashkil etish;
- alimentdan bo'yin to'lovchilar uchun ko'proq jazo choralarini tatbiq etish;
- onlayn monitoring tizimlari orqali ijro nazoratini kuchaytirish.

Aliment majburiyatining huquqiy va ijtimoiy ahamiyati nihoyatda kattadir. Bu institut nafaqat bolaning moddiy ehtiyojlarini qondiradi, balki ota-onalarning

ijtimoiy mas'uliyatini oshirishga, jamiyatdagi adolatni ta'minlashga xizmat qiladi. Xorijiy tajribadan kelib chiqib, O'zbekiston qonunchiligi ham bu yo'nalishda takomillashtirilishi lozim.

Xulosa

O'zbekistonda ota-onalarning voyaga yetmagan bolalar oldidagi aliment majburiyatlari - huquqiy va ijtimoiy jihatdan eng muhim masalalardan biridir. Ushbu majburiyat bolaning normal rivojlanishi, ta'lim olishi, sog'lig'i va umumiy yashash sifati bilan bevosita bog'liq. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, Oila kodeksi, hamda boshqa normativ-huquqiy hujjatlar bu majburiyatlarni aniq belgilab bergan bo'lsa-da, amaliyotda ayrim muammolar va to'siqlar mavjud.

Tadqiqot davomida quyidagi asosiy xulosalarga kelindi:

1. Ota-onalarning aliment majburiyati fuqarolik-huquqiy xarakterga ega bo'lib, qonuniy asoslarda majburiy hisoblanadi. Aliment — bola uchun asosiy moddiy ta'minot manbalaridan biridir.
2. Voyaga yetmagan bolalar aliment olishda to'liq subyekt bo'lsalar-da, ular o'z huquqlarini to'g'ridan-to'g'ri amalga oshirolmaydilar. Bu vazifani ularning qonuniy vakillari bajaradilar.
3. Aliment majburiyatining bajarilmasligi bolalarning hayot darajasiga salbiy ta'sir qiladi. Shu sababli bu masala bo'yicha javobgarlik choralarining kuchaytirilishi muhimdir.
4. Xorijiy davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, aliment tizimining samarali ishlashi uchun davlat tomonidan kafolatlangan mexanizmlar — aliment jamg'armalari, elektron monitoring, qat'iy jazo choralarini joriy etish samarali yechim bo'lishi mumkin.

Takliflar:

- Aliment to'lovlari bo'yicha ijtimoiy kafolatni kuchaytirish maqsadida davlat aliment fondini tashkil etish.
- Alimentdan bo'yin to'lovchilar uchun ma'muriy va jinoiy javobgarlik choralarini kuchaytirish.
- Aliment to'lovlarini sudsiz, notarial tartibda va elektron monitoring tizimi orqali amalga oshirish imkoniyatlarini kengaytirish.
- Ota-onalarning huquqiy savodxonligini oshirish maqsadida ijtimoiy-ma'rifiy kampaniyalar tashkil etish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 1992-yil.
2. O'zbekiston Respublikasi Oila kodeksi, 1998-yil.
3. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi, 1996-yil.
4. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi, 1994-yil.
5. "Bola huquqlari to'g'risida"gi Qonun, 2008-yil.
6. BMT Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiyasi, 1989-yil.
7. M.T. Rahimov. Oila huquqi asoslari. — Toshkent: TDYU, 2021.
8. K.N. Yo'ldoshev. Fuqarolik huquqi. I qism. — Toshkent, 2020.
9. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudining plenum qarorlari to'plami, 2023-yil.
10. Xorijiy davlatlarning aliment siyosatiga oid internet manbalari (Germaniya, Rossiya, Qozog'iston rasmiy hujjatlari).

11. Ilmiy maqolalar va sharhlar: “Yuridik fanlar axborotnomasi”, “Huquq va burch”, “Adolat” gazetasi maqolalari, 2021–2024 yillar.